

Een verstandig advies aan Annelies?

door Hettie Pott-Buter

Volgens Hettie Pott zijn alle ideeën over vrouwenemancipatie zolangzamerhand wel verzonnen, alle adviezen geschreven. Het komt nu aan op de realisatie. Wat dat betreft biedt een nieuwe staatssecretaris voor Arbeid, Zorg en Emancipatie nieuwe hoop.

Honderd jaar geleden vonden twee belangrijke gebeurtenissen plaats die de ondergeschikte en rechteloze positie van vrouwen duidelijk belichtten: de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid en de inhuldiging van koningin Wilhelmina. De felle discussies over de voor- en nadelen van een vrouwelijke troonopvolgster tijdens het regentschap van koningin Emma tussen 1890 en 1898 benadrukte de ondergeschikte positie van vrouwen. Hoewel Emma te verstandig was om openlijk feministische sympathieën te ventileren, bewees zij de vrouwenbeweging een geweldige dienst. Door bij Wilhelmina's opvoeding de nadruk te leggen op arbeidsethos, plichtbesef, soberheid en deugdzzaamheid, bewezen de beide vorstinnen Emma en Wilhelmina dat karaktereigenschappen van groter belang zijn dan sekse en dat het onderscheid tussen vrouwenwerk en mannenwerk er niet toe doet. Door de tentoonstelling kwam arbeid van vrouwen op de politieke agenda te staan. Voor het eerst werd hardop verkondigd dat vrouwen hetzelfde werk konden doen als mannen en dat betaalde arbeid niet de moederliefde, de huiselijkheid en de zedelijke reputatie van vrouwen hoefde te ondermijnen. Voor het eerst werd openlijk benadrukt dat vrouwen naast dienstbare kwaliteiten over nog vele andere eigenschappen en talenten beschikken die best tot ontplooiing zouden mogen worden gebracht.

Sindsdien zijn vele waardevolle analyses met schitterende adviezen en stapels mooie rapporten met aanbevelingen verschenen om de positie van vrouwen te verbeteren. Welk advies aan Annelies Verstand valt daar nog aan toe te voegen? Eigenlijk maar één: selecteer zo spoedig mogelijk enkele belangrijke aanbevelingen, beslis welke moeten worden uitgevoerd en formuleer binnen welke termijn de doelen moeten worden bereikt. Een deskundig ambtenaren-apparaat op het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, emancipatiedeskundigen op vrijwel alle andere ministeries en binnen de partij staan garant voor expertise en ondersteuning. Aan Annelies Verstand de eer daadwerkelijk een stempel op de verbetering van de positie van vrouwen te drukken. Afgaande op de eerste interviews van haar moet dat kunnen lukken.

Taakverdeling

Gedurende de hele eerste helft van deze eeuw werd veel heil verwacht van het nastreven van het ideaal van een voltijdse huis-

vrouw en moeder die een gezellig thuis wist te creëren. Met het positief saldo van de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid werd het Nationaal Bureau voor Vrouwenarbeid opgericht, onder andere resulterend in pleidooien van Anna Polak en Marie Heinen aan het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) om huisvrouw als beroep te beschouwen en de waarde van de huishoudelijke productie in het Bruto Binnenlands Product op te nemen. Deze aanbevelingen hadden geen succes, maar ze illustreerden wel de vanzelfsprekendheid en maatschappelijke verwachting dat iedere gehuwde vrouw voltijdse huisvrouw werd. Het huishouden was in die tijd zwaar en veelomvattend. Mannen maakten lange werkdagen. Als de vrouw dan de verzorging van het gezin op zich kon nemen, was dat bevorderlijk voor gezonde gezinsverhoudingen en was betaalde arbeid door gehuwde arbeidersvrouwen en weduwen niet langer een noodzakelijk kwaad.

Deze zo ideaal geachte arbeidsverdeling tussen vrouwen en mannen werd in de jaren zestig van deze eeuw bereikt. Dat wil zeggen dat voor het eerst in de geschiedenis gehuwde mannen er massaal in slaagden een inkomen binnen te brengen dat hoog genoeg was om een gezin van te onderhouden. Nooit was de deelname van moeders met kinderen op de arbeidsmarkt zo laag als in de jaren zestig. Langzamerhand werd echter steeds duidelijker dat die verdeling niet zo ideaal was. Vrijwel iedereen is het erover eens dat onbetaalde verzorgende arbeid thuis een belangrijke welvaartverhogende activiteit is. Het feit dat voornamelijk vrouwen die taak op zich nemen, maakt dat arbeid, kennis, macht, aanzien en inkomen nog steeds zo ongelijk zijn verdeeld over vrouwen en mannen. Omdat de beloning voor de arbeid thuis afhangt van hetgeen de kostwinner afdraagt, vormt het wegvallen van dat inkomen de voornaamste oorzaak dat het nog steeds vooral vrouwen zijn die langdurig in armoede moeten leven.

Economische en technologische vooruitgang, de toename in het gemiddeld inkomen per persoon en niet te vergeten de werktijdverkorting - per week, per jaar en per leven - hebben tot grote verbetering geleid in de sociaal-economische positie van vrouwen ten opzichte van een eeuw geleden. Formeel is op het terrein van de betaalde arbeid sinds 1995 de gelijkberechtiging van vrouwen en mannen in wetgeving vastgelegd en moet een ingewikkeld en omvangrijk stelsel van sociale zekerheid bestaanszekerheid en een minimuminkomen garanderen aan iedereen. Maar dit blijkt niet genoeg. Op het terrein van de ongelijke verdeling tussen vrouwen en mannen van de onbetaalde verzorgende en schoonmaaktaken thuis moet nog veel gebeuren. Ten dele zijn die taken overgenomen door de marktsector, zoals kant-en-klaar maaltijden, ten

H.A. Pott-Buter is universitair docent algemene economie aan de Universiteit van Amsterdam en kroonlid van de Ziekenfondsraad.

dele zijn ze omgezet in professionele, betaalde dienstverlening, zoals kinderopvang, verpleging en onderwijs en door werksters. Verdere professionalisering ligt voor de hand, maar snelle invoering via de overheid wordt belemmerd door beperkte financiële middelen. De nieuwe staatssecretaris zal ongetwijfeld verder gaan met de uitvoering van de aanbevelingen voor een andere taakverdeling tussen mannen en vrouwen, zoals bijvoorbeeld die uit de laatste adviezen van de Emancipatieraad en de rapporten van de Commissie Toekomstscenario's herverdeling onbetaalde arbeid uit 1997 en van de Commissie Dagindeling: *Dagindeling; Tijd voor Arbeid en Zorg* (1998).

Kwetsbaar

Voor twee grote groepen vrouwen zijn deze aanbevelingen echter niet toepasbaar of komen ze te laat: de alleenstaande vrouwen met zorgtaken en de oudere alleenstaande vrouwen die vroeger zorgtaken hebben verricht. Ze hebben niemand om de taken mee te verdelen en zij kunnen het zich financieel niet permitteren om de taken uit te besteden. Deze twee groepen vrouwen behoren tot de kwetsbaarsten in onze samenleving. Debet hieraan is het oude maatschappelijke verwachtingspatroon van onbetaalde zorgverlening dat nog steeds een belangrijke rol speelt in de dagelijkse beleveningswereld van de betrokkenen. Ook in het belastingsysteem, de franchise van de AOW en de aanvullende pensioenvoorzieningen zijn nog steeds restanten van dat patroon aanwezig.

De eerste groep bestaat uit vrouwen die van een uitkering moeten rondkomen en vanwege zorgtaken niet of heel moeilijk in staat zijn betaalde arbeid te verrichten, zoals alleenstaande moeders met een uitkering Algemene bijstandswet. De tweede groep is die van de oudere alleenstaande vrouwen met weinig perspectief op

betaalde arbeid, zoals weduwen van wie de kinderen de deur uit zijn, maar ook vrouwen met (vroegere) beroepsactiviteiten als echtgenote van een kleine zelfstandige, vrouwen met een WAO-uitkering of met een banenpoolplaats. Om te voorkomen dat de betrokkenen met langdurige armoede worden geconfronteerd en in een sociaal isolement geraken, vereisen beide groepen een totaal andere aanpak.

Moeder hoort thuis

De eerste groep is relatief het eenvoudigst te bereiken, maar de maatregelen die kunnen worden uitgevoerd, stuiten op maatschappelijke weerstand en op weerstand van de betrokkenen zelf. Voornamelijk berust die weerstand op de 'moeder hoort thuis' ideologie. De uitdaging ligt in het overtuigen van de moeder en andere zorgverleners van een ander lange-termijnperspectief dan langdurige armoede. Concreet valt voor deze groep te denken aan de volgende maatregelen. (1)

- Een uitgebreide versie van de Kaderwet Arbeid en Zorg. Deze kaderwet zal alle verlofregelingen bundelen van zwangerschapsverlof tot zorgverlof. Het gaat daarbij om alle verlofregelingen voor personen die aan de arbeidsmarkt deelnemen.

- Naast of als apart onderdeel van de kaderwet kan worden gedacht aan een kader waarin alle faciliteiten en voorzieningen worden ondergebracht voor mensen die zorgtaken met andere onbetaalde arbeid combineren, zoals vrijwilligerswerk en mantelzorg. Te denken valt aan het aan scholings- en opleidingsmogelijkheden voor die personen voor wie betaalde arbeid geen alternatief meer lijkt te bieden, aan het verstrekken van premies voor onbetaalde, vooraf gedefinieerde en goedgekeurde werkzaamheden. Gemeenten zouden bijvoorbeeld een lijst met dergelijke werkzaamheden kunnen maken, variërend van sport, cultuur tot eenvoudige boodschappendiensten.

- Via een checklist zou van personen die zorgtaken verrichten en een uitkering Algemene bijstandswet hebben, moeten worden vastgesteld hoe groot de omvang van die zorgtaken is. Op basis daarvan kan in samenspraak met betrokkene een maatschappelijk integratieplan worden opgesteld. Dat plan is gericht op toetreding tot de arbeidsmarkt zodra de zorgtaken verminderen. Zolang de zorg thuis niet met andere personen kan worden gedeeld, is zelfs met goede kinderopvang of andere professionele ondersteuning, alleen een deeltijdbaan haalbaar. De financiële beloning zal dan in de regel te laag zijn om uit de uitkerings situatie te kunnen komen. Om de betrokkenen aan te moedigen betaald werk te gaan verrichten, kan - alleen voor deze doelgroep - worden gedacht aan het verdelen van de bijstandsuitkering in een zorgdeel en een (bij voorkeur betaald) arbeidsdeel. Als in overleg met betrokkene wordt beoordeeld dat hooguit een baan van negentien uur per week haalbaar is, zou de helft van de standaardbijstandsuitkering als 'zorguitkering' kunnen worden gegeven en zou men de andere helft - de beloning voor de betaalde arbeid - volledig mogen behouden zolang deze bijvoorbeeld niet meer bedraagt dan tweemaal het minimumuurloon.

- Om gemeenten te stimuleren extra aandacht aan deze groep vrouwen te besteden, zou kunnen worden gedacht aan een beloning voor die gemeenten die er in slagen de omvang van deze groep te reduceren met bijvoorbeeld tien of twintig procent per jaar.

- Toestemming aan bepaalde gemeenten om te experimenteren met de voorstellen, behoren evenals de toekomstige wet Wettelijk

1) Zie ook de aanbevelingen in: Geen armoede door zorg, (november 1998) notitie van de taakgroep Zorg en arbeid, samengesteld ter voorbereiding van de Derde Sociale Conferentie over Armoede.

recht op deeltijd-arbeid (binnen het jaar in te voeren) en de Wet basisvoorziening kinderopvang tot twaalf jaar (binnen vier jaar te realiseren) en bijvoorbeeld nieuwe impulsen voor de mantelzorg en de professionele (thuis)zorg tot de belangrijke randvoorwaarden.

Vijftig plus

Veel moeilijker te bereiken dan de cliënten van de sociale dienst zijn de oudere alleenstaande vrouwen. Alleen indien zij een beroep hebben gedaan op gemeentelijke regelingen (fonds voor verstrekking duurzame goederen, kwijtschelding gemeentelijke heffingen, beroep op individuele huursubsidie) of hulpverleningsinstanties zoals maatschappelijk werk, of indien zij lid zijn van een kerk, Tesselschade / Arbeid Adelt of van een vrouwenorganisaties aangesloten bij de Nederlandse Vrouwen Raad (NVR), zijn deze vrouwen bij gemeente of een andere instantie bekend. Veel van deze vijftig-plus-vrouwen zullen hetzij uit trots, hetzij omdat ze gewend zijn geweest altijd de handen uit de mouwen te steken, hetzij omdat ze al in een sociaal isolement zijn geraakt, juist behoren tot de minima die geen gebruik maken van bestaande regelingen of geen lid zijn van een organisatie.

Om specifiek iets voor deze vrouwen te doen kan aan het volgende worden gedacht.

- Oprichting van een speciaal fonds waaruit vijftig-plus-vrouwen met een laag inkomen jaarlijks een 'dertiende maand' uitkering kunnen krijgen. Als het fonds is gerealiseerd, zou de doelgroep via televisiespotjes opmerkelijk kunnen worden gemaakt op het feit dat ze alsnog worden beloond voor de door hen verrichte onbetaalde arbeid.
 - De vrouwen uit de doelgroep proberen in te schakelen in de mantelzorg en het vrijwilligerswerk met in ruil daarvoor recht op bijvoorbeeld scholing (cursus boekhouden per computer voor de vrouwen- of voetbalvereniging, cursus e-mailen, Engels of iets dergelijks) en eventuele premie.
 - Op het terrein van het inkomens- en prijsbeleid zijn vele ondersteunende maatregelen te bedenken die niet altijd tot verhoging van de collectieve lastendruk hoeven te leiden. Een maatregel die hoog op mijn privé-verlanglijstje staat - en die helaas wel de collectieve lastendruk verhoogt - is vergoeding van de directe kosten van kinderen op minimumniveau. Zou dat voor het eerste kind binnen de vier jaar kunnen worden ingevoerd, zodat de opvoeding en verzorging van kinderen niet meer zo onevenredig zwaar op de gezinnen met minimuminkomens rust? Via geleidelijke afschaffing van inkomensafhankelijke regelingen kan compensatie voor de extra uitgaven worden verkregen. Die regelingen houden mensen in het algemeen te lang in een armoedesituatie.
- Ideeën en adviezen zijn er genoeg. Het is aan de staatsecretaris om de keuze te maken en een uitdaging om de aanbevelingen uitgevoerd te krijgen. ♦